

Naturen i och nära tätorterna är viktig för den biologiska mångfalden, men också för barnen, för folkhälsan, för den regionala utvecklingen och mycket annat.

Tema: kommunal naturvård

INNEHÅLL

Ledare	2
Nya grepp i Nässjö	3
Framtidens naturvård	4
Pengarna behövs	5
Kommunförbundet	5
Skydd av biosfären	6
Tätortsnära skog	6
Är skräpmarker skräp?	7
Ny bok från CBM	7
ArtDatabanken	8-9
Mångfaldskonferensen	10
Diverse	12

Öppet forum om kommunernas naturvård

Hur får man politikerna att se naturen som en resurs för kommunen? Den och många andra frågor diskuterades vid det öppna forum som anordnades i februari av bl.a. CBM och Institutet för ekologisk hållbarhet (IEH).

Sid 3

Ny satsning på naturen

Regeringen vill satsa på kommunal naturvård. Genom statliga bidrag hoppas miljöminister Kjell Larsson öka kommunernas arbete med bland annat skydd av natur. Frågan är om denna satsning räcker för att hjälpa alla de kommuner där naturvårdsarbetet är lågt prioriterat och där det till och med saknas en kommunekolog.

Sid 4

Reservat med människan i fokus

Unesco har i 30 år arbetat med hållbart nyttjande och bevarande av biologisk mångfald över hela världen. I Sverige finns hittills bara ett Man and Biosphere-reservat, men fler är på gång.

Sid 6

Satsa på kommunerna!

Det finns ett antal svenska kommuner som har lyckats mycket bra med sin naturvård. Några exempel är Kristianstad, Lund och Kungsör. Bakom framgångarna står eldsjälarna och ofta starka lokala naturvårdsopinioner. Riktig fart på arbetet har det dock sällan blivit förrän sådana kommuner fått statliga stimulansmedel för hållbar utveckling och inom ramen för dessa gjort naturvårdssatsningar.

Kommunerna når längst

I de här kommunerna har det också visat sig att man har nått mycket längre än i de fall där det bara har varit länsstyrelserna som har drivit på naturvården. Länsstyrelserna har helt enkelt inte kunnat satsa tillräckligt mycket resurser och engagemang och har därför inte nått lika långt som de framgångsrika naturvårdskommunerna. Slutsatsen borde alltså vara att om kommunerna fick hand om naturvården så skulle det gå väldigt bra. I verkligheten är det emellertid bara en liten minoritet av de svenska kommunerna som har varit riktigt framgångsrika inom naturvården. Kunskaper, engagemang och politisk vilja har helt enkelt varit en

bristvara på många platser. Är det då möjligt att kraftigt öka antalet framgångsrika naturvårdskommuner? Ja, jag tror att det är möjligt, och antagligen också en nödvändighet för att vi ska klara den biologiska mångfalden runt om i Sverige.

Några exempel

I regeringens skrivelse i våras till riksdagen om den framtida naturvården finns det en hel del förslag som ska stärka just den kommunala naturvården. Förhoppningsvis kommer också handfasta politiska åtgärder inom en snar framtid. Låt mig ge några exempel på åtgärder som skulle kunna driva på en positiv utveckling:

- Statliga bidrag till bra kommunala satsningar på biologisk mångfald bör finnas.
- Statliga satsningar bör villkoras med krav på god kommunal kompetens, med t.ex. anställning av kommunekolog.
- De kommunala översiktsplanerna måste inbegripa offensiva naturvårdssatsningar, gärna i kombination med kulturella satsningar och satsning på turism.
- Lyft fram de tätortsnära områdena.

• Framtidens miljöersättningar till jordbruket bör innehålla en komponent som gör att kommunerna får ett inflytande över en andel av dessa medel.

• Utbildnings- och informations-satsningar måste även involvera lokala skogs- och jordbrukare på ett positivt sätt.

• Någon form av nationell stödfunktion för kommunala naturvårdssatsningar bör formas, gärna som ett nätverk mellan ett antal befintliga organisationer, där Kommunförbundet tar på sig en väsentlig roll.

Till sist bara några lite lösryckta detaljförslag:

- Satsa mer på väl utmärkt led- och stigsystem.
- Skaffa kommunala betessamordnare för att bättre matcha betesdjur och betesmarker.
- Satsa på samordnade natur- och kulturprojekt.

Detta skulle kunna bidra till en långsiktigare naturvård och en större biologisk mångfald.

Urban Emanuelsson

Centrum för biologisk mångfald

Riksdagen beslöt 1994 att bilda ett centrum för att samordna och stimulera forskning om biologisk mångfald. Detta var en följd av den internationella konventionen som Sverige skrev under i Rio 1992.

Centrum för biologisk mångfald (CBM) startade sin verksamhet hösten 1995. Förutom initiering och samordning av forskning, ägnar man sig åt fortbildningskurser, seminarier och information om biologisk mångfald.

CBM är en gemensam arbetsenhet för Uppsala universitet och Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). Det är förlagt till Naturicumhuset i Bäcklösa, Ultuna. Föreståndare är:

Urban Emanuelsson, CBM, Box 7007, 750 07 Uppsala
Telefon: 018 - 67 27 30 Telefax: 018 - 67 35 37
E-post: Urban.Emanuelsson@cbm.slu.se

Centrum för biologisk mångfald

Styrelse

Roland von Bothmer (ordförande), Institutionen för växtvetenskap, SLU, Alnarp

Jan Bengtsson, SLU, Institutionen för ekologi och växtproduktionslära, Uppsala

Johan Bodegård, Naturvårdsverket, Stockholm

Kjell Danell, SLU, Institutionen för skoglig zooekologi, Umeå

Honor Prentice, Lunds universitet, Institutionen för systematisk botanik

Fredrik Ronquist, Uppsala universitet, Institutionen för evolutionsbiologi, systematisk zoologi

Brita Svensson, Uppsala universitet, Institutionen för evolutionsbiologi, växtetekologi

Ett forum för alla

Under två dagar i februari samlades drygt hundra personer i Nässjö för att diskutera naturens roll i kommunens utveckling och de svårigheter/möjligheter som finns inom kommunalt naturvårdsarbete. Mötet var ingen vanlig konferens med föreläsare utan ett så kallat öppet forum. Denna mötesform går ut på att deltagarna själva väljer ämnen som sedan diskuteras i grupper. Insikter och idéer som kom fram den första dagen för sökte deltagarna under forumets andra dag omsätta i konkreta förslag och planer för fortsatt arbete.

Kreativa diskussioner

En majoritet av deltagarna kom från kommuner runt om i landet, men här fanns också folk från andra myndigheter, högskolevärlden, näringslivet och olika intresseorganisationer. Viktiga ämnen som många ville ta upp var information, finansiering, rollfördelning, dialog/delaktighet, pedagogik, opinionsbildning och rekreation/turism. Ett av de inledande gruppsamtalen hade rubriken "Hur kan beslutsfattare övertygas om att naturen är en framgångsfaktor?". Idéerna och förslagen som kom fram där var:

- Lyft fram att naturvård skapar mer värden.
- Koppla argumenten till:
 - Ekosystemtjänster
 - Hälsa och välbefinnande (folkhälsa)
 - Kommunens (ekonomiska t.ex.) utveckling.
- Argumentera positivt ("För..").
- Information till invånarna (förmedla fakta om värdena).
- Involvera lokala grupper och föreningar.
- Skapa opinion och allianser.
- Gör politikerna delaktiga.
- Ta ut politikerna i naturen.
- Involvera andra förvaltningar.
- Visa upp konkreta resultat.
- Visa på (samhälls-)ekonomiska vinster.

Alla samtalsgrupper fick göra väggtidningar där resultat och idéer

fanns på pränt och kunde läsas av forumets övriga deltagare.

Handlingsplaner

121 personers idéer, 39 samtalsgrupper och 28 olika samtalsämnen ledde så småningom fram till tio konkreta handlingsplaner inom följande områden:

- Nya gröna jobb i skogen
- Naturresurser som lokal produktion
- Kommunens roll för ökat naturbete
- Naturen som pedagogisk resurs
- Ökad tillgänglighet till naturen
- Tätortsmiljöerna – en pusselbit i ekokommunen Hedemora
- Skapa opinion för naturvård m.m.
- Miljömålsarbete
- Kommunalt naturvårdsprogram
- Biosfärområden

Utifrån ovanstående handlingsplaner bildades flera arbetsgrupper som arbetar vidare inom sina områden. En av handlingsplanerna handlade om hur man ska göra för att få fler kommuner att göra naturvårdsprogram. Gruppen bestämde sig för att:

- Skapa nätverk för att stödja kommuner i arbetet med naturvårdsprogram.
- Kontakta kommunförbundet för att det ska initiera frågan regionalt.

- Kommunerna ska kräva av länsstyrelserna att de stöder arbetet!

- Naturvårdsprogrammet i kommunerna ska vara ett aktivt dokument med medborgarinflytande.

Nätverk via e-post

Ett annat konkret resultat var att ett nytt e-postnätverk drog igång för alla som är intresserade av naturvård på kommunal nivå. Här kan du på ett enkelt sätt starta en dialog runt ämnen som intresserar dig, du kan ställa frågor och söka kontaktpersoner samt inte minst utnyttja nätverket till att nå ut med intressant information – om konferenser, nya rapporter, projekt eller annat du vill berätta om. Du kan gå med i nätverket via hemsidan www.ieh.se/naturvard/oppetforum. Där kan du också läsa mer om öppet forum samt följa arbetet i de olika arbetsgrupperna. Om du är intresserad av att delta i någon arbetsgrupp kontaktar du gruppens ansvarige.

Uppskattad arbetsmetod

Många var till en början tveksamma till det arbetssätt som öppet forum innebär, men betyget efteråt gav väl godkänt och hela 88 procent av deltagarna ville att öppet forum skulle återkomma om något år.

Anna Burman

Öppet forum med rubriken *Naturen – en resurs för framtidens kommun?* är en del av en informationssatsning som IEH (Statens institut för ekologisk hållbarhet) och CBM bedriver. I arbetet med forumet deltog även Svenska kommunförbundet, Naturvårdsverket, Boverket, Fiskeriverket, Jordbruksverket och Skogsstyrelsen.

Naturvården närmare folket

Hur ska naturvården i Sverige se ut framöver? I en skrivelse har regeringen presenterat sina tankar, idéer och förslag kring detta. Ett av de områden som regeringen lyfter fram som viktigt är kommunal naturvård och frågor om tätortsnära natur.

Regeringen har i en skrivelse till riksdagen dragit upp riktlinjerna för hur den tänker sig den framtida naturvården i Sverige. I skrivelsen betonas att "naturvården är en hörnsten i arbetet för det hållbara samhället" och man vill att naturvård och miljöfrågor ska kopplas ihop med till exempel näringslivsfrågor och regional utveckling, kulturmiljövård samt friluftsliv/turism.

Den kommunala naturvården nämns på många ställen i boken och den ägnas dessutom ett eget kapitel. Miljöminister Kjell Larsson vill gärna att kommunerna förutom bevarandet av arter och biotoper även fokuserar på naturvårdens sociala dimensioner.

– Naturvården är en viktig del av vår välfärd och den är viktig för människors hälsa. Här spelar kommunerna en viktig roll, säger Kjell Larsson. Han tycker det är viktigt att alla människor får chansen att lära känna naturen. För att människor ska kunna göra det, gäller det att kommunerna informerar om reservat och annat naturvårdsarbete i kommunen, menar han.

En annan "önskan" som framförs i regeringens skrivelse är en förstärkt dialog med medborgarna kring naturvårdsfrågor. Detta innebär också ett ökat ansvar för kommunerna, våra närmaste politiska instanser. Principen om lokalt deltagande i naturvården har under senare år vuxit fram starkt även i omvärlden. Men att utveckla dialogen med medborgarna (t.ex. brukare, lokala aktörer och intressenter) kräver nya arbetsformer. Frågan är om kommunerna har råd med detta.

– Att ha medborgarna med i beslutsprocessen kräver tid och resurser, det håller Kjell Larsson med om. – Men, menar han, det kan också spara tid jämfört med om man mö-

ter så stort motstånd från medborgarna att man planerar sig in i vägen och måste göra om allt.

Nya bidrag till kommunerna

I skrivelsen annonserar också miljödepartementet att det vill göra en fortsatt satsning på kommunal naturvård "för att föra naturen närmare människan". Fokus ligger på lokala naturvårdsåtgärder som syftar till att bevara, vårda och förvalta eller restaurera biologisk mångfald. Även åtgärder för att bevara eller förbättra förutsättningarna för friluftsliv är tänkbara, liksom folkbildnings- och informationsinsatser. Programmet avses starta 2004 med pengar från de ökade anslagen till biologisk mångfald och naturvård.

Till skillnad från de tidigare lokala investeringsprogrammen (LIP) kommer det nya programmet att ha en tydligare koppling till naturvård, framför allt skyddade områden. De pengar som redan har avsatts för kommunal reservatsbildning kommer att ingå i programmet. Kommunerna och olika lokala aktörer kommer också att kunna söka medel för olika naturvårdsprojekt, till exempel för information och utbildning eller för att göra reservaten mera tillgängliga. Hur mycket pengar det blir är ännu inte bestämt men Kjell Larsson tror att det kan röra sig om cirka 50 miljoner kronor från starten. Tanken är sedan att projekten ska ha annan finansiering än statlig till minst 50 procent.

Värdefull naturvård

Aktiviteten inom naturvårdsarbetet varierar starkt mellan olika kommuner. En viktig fråga att lösa är ekonomin. Hur ska kommunerna ha råd att arbeta mer med naturvård?

– När kommunerna inser att det är värdefullt för människors välfärd,

för deras hälsa och för skolorna och daghemmen, att ha tillgång till den här typen av natur, så tror jag nog att det finns pengar, säger Kjell Larsson.

– Jag tror att väldigt många inser att det här med naturvård är viktigt, men de är pressade av en besvärlig ekonomi.

Kjell Larsson tror att när kommunerna får ökade resurser till skola, vård och omsorg, så kan en glänta öppnas för naturvårdssatsningar. Att staten är beredd att ge bidrag till naturvårdsarbetet hoppas han ska sporra kommunerna att satsa mera.

För att få igång arbetet med kommunala naturreservat vill Kjell Larsson att möjligheten för kommuner att få statsbidrag till markinköp marknadsförs bättre. Under perioden 1992 till 2000 har endast tre procent av de avsatta medlen använts.

Brist på kunskande

Ett annat problem är att det saknas naturvårdskompetens i många av kommunerna. Endast fyra av tio kommuner har en kommunbiolog anställd, enligt en undersökning gjord vid Göteborgs universitet. Kjell Larsson tror att den kommunala biologiska kompetensen kan ha ökat i viss mån i och med de senaste årens arbete med lokala investeringsprogram. Men statistiken visar att av LIP-medlen var det endast sex procent som användes till naturvårdsinriktade projekt. Vidare tror Kjell Larsson att kommunerna kommer se till att ha den här kompetensen när det kommer att finnas bidrag att söka för verksamheten.

– Det borde vara en självklarhet för varje kommun att ha en kommunekolog eller liknande, säger Kjell Larsson.

Anna Burman

"Pengarna behövs"

Örjan Spansk, kommunekolog i Luleå kommun, välkomnar den föreslagna satsningen på kommunal naturvård.

– Det är bra, om regeringen tycker det här är viktigt borde det kunna avspeglas hos kommunpolitikerna också, säger han.

Om det finns pengar att söka kan det underlätta en mera offensiv naturvård med nya projekt och bildandet av kommunala reservat. Att pengarna kan användas till att göra kommunala naturvårdsplaner i fler kommuner tycker Örjan Spansk också låter bra.

– Tack och lov har vi en naturvårdsplan här i Luleå. Det underlättar otroligt mycket, säger Spansk.

Men om något av de utpekade områdena i naturvårdsplanen hotas av avverkning har kommunen inte mycket att sätta emot.

– Vi kan bara säga vad vi tycker. Vad ska vi göra, vi har inga pengar till markinköp, säger Örjan Spansk uppgett. Det är samma dilemma här som i många andra delar av landet; länsstyrelsen fokuserar på de riktigt stora områdena och skogsvårdsstyrelsen tar de små, på 2-3 hektar. Där emellan finns ett tomrum som kommunen skulle kunna fylla om den hade resurser. Bidrag till markinköp är därför också välkomna. Men frågan är om man hinner få bidrag vid akuta ärenden. Hittills har kommunen aldrig skjutit upp avverkningar genom interkommunala reservat.

– Det skulle vara intressant att se hur politikerna reagerar, säger Örjan Spansk.

På frågan varför det bildas så få kommunala naturreservat i landet, svarar Spansk att det nog är en fråga om resurser. Men han tror också att en del politiker kan tycka att mark som kommunen äger redan är tillräckligt skyddad i och med ägandet.

– Det kan vara så att politikerna inte vill lägga en "död hand" över ett område genom att göra det till na-

Kommunförbundet om framtiden

Kommunförbundet ser gärna att staten satsar naturvårdspengar på den sociala dimensionen av naturvärden och den tätortsnära naturen. Man har länge drivit den frågan och ser nu med förväntan fram emot att orden omsätts i handling på det här området.

Kommunförbundet anser att det är viktigt med en dynamisk diskussion mellan samhällsplanerare och naturvårdstjänstemän i kommunerna, och man tycker också det är

viktigt med ett förbättrat samarbete mellan kommuner och länsstyrelse.

Flexibelt strandskydd

När det gäller strandskyddets framtid tycker Kommunförbundet att skyddet är bra i sin nuvarande form. Man tycker att kommunerna själva ska kunna planera strandskyddet så att det både värnar den biologiska mångfalden och gör stränderna mer tillgängliga för allmänheten.

Anna Burman

God bebyggd miljö

Ett projekt som Kommunförbundet driver heter God bebyggd miljö. Samma rubrik har ett av de femton nationella miljömål som antagits av riksdagen och som ska konkretiseras och uppfyllas på lokal nivå. Genom projektet vill Kommunförbundet bland annat lyfta fram exempel som kan inspirera kommuner. Man vill också visa hur viktigt det är att kommunen kan erbjuda både sina invå-

nare och företagare en attraktiv miljö, särskilt i en tid av stora flytströmmar från glesbygd till storstad. En god bebyggd miljö är också bra för annan kommunal verksamhet inom till exempel skola, vård, omsorg och kultur. Projektet löper under tiden 2001–2003 och innefattar bland annat olika regionala seminarier kring ämnet. Projektledare är Ann Lindqvist, Kommunförbundet.

Foto: Håkan Tunón

Exkursion i eklandskap i närheten av Linköping, hösten 2001.

turreservat. I många kommuner tycker man nog att det räcker med de reservat som länsstyrelsen "tvingar på" kommunen, tror Spansk.

Den synen på naturvård är långt ifrån regeringens vision om att na-

turvårderna i kommunerna ska ses som en viktig resurs, med potential att bidra till den regionala utvecklingen.

Anna Burman

Dags för Biosfärområden i Sverige?

I fjol firade UNESCO-programmet "Man and the Biosphere" (MAB) 30-årsjubileum. Allt sedan starten har syftet varit att finna lokalt förankrade sätt att nyttja naturresurser utan att utarma dem, och dessutom på ett sätt som inte hotar värdefull natur och sällsynta arter. Idag kallar vi det hållbar utveckling och bevarande av biologisk mångfald.

Under årens lopp har *biosfärområden* (Biosphere Reserves) blivit det centrala verktyget i MAB-programmets verksamhet och idag finns över 400 biosfärområden i mer än 90 länder. Det är det enda globala nätverket i sitt slag. Biosfärområden kännetecknas av en multifunktionalitet, vilket innebär att de ska gynna lokal social och ekonomisk utveckling, vara arena för forskning och undervisning samt värna biologisk mångfald.

Utveckling och samarbete

Biosfärområden består av tre olika zoner. (1) *Kärnområden* ska vara skyddade enligt lag (kan t.ex. vara naturreservat, nationalpark etc.) och syftar till att bevara känsliga och värdefulla arter och biotoper. (2) *Buffertzoner* ska omgärda och/eller sammanbinda kärnområden och det får endas förkomma aktiviteter och resursutnyttjande som är förenligt med skyddet i kärnområden. Restriktioner i buffertzoner ska bygga på frivilliga överenskommelser på lokal nivå och kan omfatta ekonomiska styrmedel/ersättningar. (3) *Utvecklingsområden* utgör biosfärområdets yttre zon och där prioriteras lokal, långsiktigt uthållig, utveckling.

Biosfärområden ska tjäna som modellområden i regionen, dit resurser och forskning riktas för att ta fram ny kunskap och utveckla förvaltningen i samverkan med de som bor och verkar i området. Att ingå i "The World Network of Biosphere Reserves" ger dessutom området möjlighet till samarbete med andra om-

Foto: S-E. Magnusson Ekomuseum Kristianstads Vattenrike

råden och inte minst inspiration och utbyte av goda idéer

Ökat intresse

I Sverige har inställning till biosfärområden varit avvaktande och det område, Torneträsk med omland, som man på 1980-talet pekade ut som biosfärområde, uppfyller idag inte MABs kriterier (men arbete pågår lokalt för att ändra på det). På senare tid har emellertid intresset för MAB-konceptet ökat och det återspeglas bland annat genom att biosfärområden utpekas som ett intressant komplement till dagens verktyg i naturvården i den färskta skrivelsen "En samlad naturvårdspolitik" (Regeringens skrivelse 2001/02:173). En orsak till det ökade intresset är att MAB-konceptet innehåller flera komponenter som är viktiga för modern naturvård – inte minst när den ska bedrivas i kulturlandskapet och i tätortsnära natur.

MAB-arbete på kommunnivå

I Kristianstad har Sven-Erik Magnusson och Hasse Cronert, m.fl., som mottog Artdatabankens miljöpris 2002, arbetat efter MAB-principer under hela 1990-talet. Sedan årsskiftet har detta arbete intensifierats genom att man på kommunstyrelsens uppdrag inrättat ett "biosfärkandidatkontor". Syftet är att arbeta fram en lokalt förankrad ansökan till MAB-UNESCO. Den svenska MAB-kommittén välkomnar initiativet från Vattenriket och välkomnar fler områden att följa i deras fotspår. En vision är att vi har 10–20 biosfärområden i Sverige om 10–20 år!

Det frihäckande storkparet i Viby får symbolisera arbetet i Kristianstad Vattenrike som bedrivits efter "MAB-principer". Storken försvann härifrån på 1940-talet, men är nu tillbaka.

Mer att läsa

Mer information om MAB-programmet och biosfärområden finns på Unescos hemsida under adressen www.unesco.org/mab/

Ytterligare information om arbetet i Kristianstad finns på hemsidan: www.vattenriket.kristianstad.se/mab/

Olof Olsson

Sekreterare i Svenska MAB-kommittén, tel: 08-405 27 05

Tätortsnära skog

För drygt ett år sedan startade projektet *Tätortsnära Skog för Människan*. Syftet med detta svensk-franska, EU-finansierade projekt är att visa nya sätt att få människor i tätorter att nyttja skogen för rekreation. I projektet ingår bland annat att utveckla metoder och visa konkreta exempel på hur man kan göra den tätortsnära skogen mer attraktiv och tillgänglig. Ett antal handböcker håller på att tas fram och studier ska göras i fyra pilot-skogar. Skogsvårdsstyrelsen Mälardalen leder projektet och ger ut ett nyhetsbrev där man kan följa projektet. Information finns också på projektets hemsida: www.svo.se/urbanwoods. Två svenska kommuner ingår; Hudinge och Haninge.

Johanna From, projektledare
(johanna.from@svsmd.svo.se)

Ruderatmarken – en försummad resurs

Hamnområden, tippar, ödetomter, bangårdar och avskrädeshögar, ofta benämnda "skräpmarker", återfinns i de flesta urbana landskap. Men i dessa icke tillrättalagda och ofta illa ansedda miljöer finner vi märkligt nog höga biologiska värden och ett "förfallens estetik" värt att lyfta fram i planeringen av våra städer.

Ett mindre missvisande begrepp för dessa postindustriella platser är "ruderatmark", som kan härledas tillbaka till latinets "rudus" – "täcktt av grus". Många ruderatmarker karakteriseras just av torra och grusiga miljöer. Detta gynnar förekomsten av xerofila (anpassade till torra miljöer) organismer, vilket bidrar till biodiversiteten i stadslandskapet.

Snabb succession

Vad som i hög grad präglar ruderatmarker är de snabba skiftena i successionen. Först att kolonisera är växter med flyktiga levnadssätt så som åkerogräs, trädgårdsrymlingar och med industrin införda och naturaliserade nykomlingar, s.k. neofyter. Snart stöter denna efemära flora på patrull när mer konkurrenskraftiga arter vandrar in. På sikt förändras vegetationen till en mer trivial gräsmark med perenna bestånd av höga örter och inslag av pionjära buskar och träd. Djurlivet på ruderatmarker består till stor del av evertebrater (med många arter av steklar och gräshoppor), samt däggdjur och fåglar på födosök. Detta gör ruderatmarkerna till en viktig komplementbiotop i staden.

Flora från fjärran

En av de mest fascinerande ruderatmarkstyperna är bangårdarna, där transporter från fjärran länder etablerat typiska "bangårdsväxter". Dessa exotiska binkor och resedor, dunörter och sporrar m.m., utgör idag – skulle jag vilja säga – ett lika

intressant kulturarv som exempelvis hagmarksväxterna. Som landskapsarkitekt finner jag inspiration och undersköna uttryck i dessa marker. Utöver detta finns en filosofisk aspekt i det nära sambandet mellan kultur och natur. Men framför allt är det på stadsplaneringsnivå som ruderatmarkerna bör lyftas fram och utnyttjas som en tillgång under den tid de existerar, och inte som idag betraktas som skamfläckar på kartan.

För att kunna bevara ruderatmarkernas växt- och djurliv måste vi utveckla strategier för att tillgodose dessa "omkringdansande" arters behov av habitat. Kanske handlar det om att hitta en kontinuitet av ruderatmarker i det stora hela, där den enskilda platsen får blomma upp för att sedan växa igen och ersättas någon annanstans. Viktigt är också att öka förståelsen genom att göra stadsborna uppmärksammade på ruderatmarkernas biologiska och kulturhistoriska värden, samt peka på möjligheterna till rekreation. En föregångare i detta sammanhang är Malmö kommun, som kanske först i landet kommit att uppmärksamma ruderatmarkernas värden, bl.a. i den nya Grönplanen.

Mattias Gustafsson

Mattias@novamark.se

Foto: Mattias Gustafsson

Ny bok om skogens arter

Vad händer med skogens mångfald och hur har arterna påverkats av skogslandskapets förändringar? Detta är frågor som behandlas i den senaste publikationen av CBM: *Populationsförändringar hos skogslevande arter i relation till landskapets utveckling* CBMs skriftserie 7, av Johnny de Jong. Boken har tagits fram på uppdrag av Naturvårdsverket och bygger på en mängd data insamlade av forskare och myndigheter, t.ex. inom miljöövervakningen. Förutom beskrivningar av populationsutveckling presenteras uppgifter om hur skogslandskapet förändrats, t.ex. areal lövskog, blöt skog, gammal skog och andra faktorer som har stor betydelse för biologisk mångfald. Resultatet diskuteras med utgångspunkt från de skogspolitiska miljömålen.

Beställs från SLU

Boken är på 95 sidor och kostar 75 kronor (exklusive moms). Den kan beställas från SLU Publikationstjänst (telefon 018-67 11 00 eller via e-post: publikationstjanst@slu.se). För frågor eller synpunkter på sakinnehållet kontakta författaren på tel. 018-67 10 71 eller e-post: johnny.de.jong@cbm.slu.se).

Johnny de Jong

En blomstrande bangård i Karlskrona, sommaren 2001. Skamfläck eller värdefull natur- och kulturmiljö?

ARTDATABANKEN

Stödodling av hotade Stockholmsväxter på Skansen

Nu finns en stödodling för hotade stads- och kulturväxter i Skansens stadskvarter. Tanken är att den ska vara en genbank samtidigt som vi får en unik möjlighet att kasta ljus på problemen för kulturgynnad flora på en av landets mest välbesökta platser. Tala om levande kulturminnen!

Exploatering och en ökande "uppstädningsiver" hotar många arter. Analyser i ArtArken (Stockholms artdata-arkiv), visade för några år sedan att drygt 70 % av de skyddsvärda växterna i kommunen, har tonvikten av sin förekomst utanför de naturreservat som finns eller planeras.

Stödodlingen har fått bästa tänkbara läge i Skansens stadskvarter Utmed södra fasaden av Skomakarlängan vid Glashyttetorget, stödodlas ett 10-tal växter. Här kan nämnas spetsfingerört *Scistophyllidium bifurcum* från Värtahamnen och knippnejlika *Dianthus armeria* från Beckholmen. Även några äldre medicinalväxter som hjärtstilla *Leonurus cardiaca* och bosyska *Ballota nigra* finns här. Några arter som gör

comeback i Stockholm finns också, t.ex. den karismatiska lilla rundkrassing *Lepidium neglectum* som hade glada dagar på Södra stationsområdets banvallar, innan dessa bebyggdes med bostäder (på 1980-talet). Per Sigurd Lindberg räddade några fröer till eftervärden. Arternas ekologi och levnadsöden beskrivs kortfattat i den folder som finns på plats vid Skomakarlängan.

På andra platser i Skansens stadskvarter har det också skett floraberikning, anpassad till de historiska miljöerna. Vid mekaniska verkstaden finns t ex ulltistel *Onopordum acanthinum*. Framöver siktar vi även på att områdets kullerstengata förser med mer tidstypiska växter.

Foto: Lotten Sjölander

Mats Gothnier, Miljöförvaltningen och Bengt Rosén, Skansen vid invigningen av Stödodlingen den 1 september 2001.

Stödodlingen ingår som en del i projektet Biologisk Utveckling av Stockholm (det sk. BUS-projektet), vilket drivs av Miljöförvaltningen.

Litteratur:

Birkne, 2001: *Från våralskling till bitterknopp – en botanisk studie över Stadskvarteren på Skansen*.
Gothnier M, Hjorth G, Östergård S, 1999: *Rapport från ArtArken, Stockholms artdata-arkiv*. Miljöförvaltningen.
Lindberg, P. S., 1983: *Stockholmsfloran*. Norstedts.
Lindberg, P. S., 1995: Bevara Beckholmens blomster, *Sv. Bot. tidskr.*, volym 89 (nr 1/1995).
Thedenius, K.F., 1850: *Stockholmstraktens phanerogamer och ormbunkar*. Stockholm.

MATS GOTHNIER
Ekolog, Miljöförvaltningen i Stockholm

Känn dina rödlistade arter

Bymålla

Bymållan *Chenopodium urbicum* är idag försvunnen från landet. Tidigare var bymållan spridd i södra Sverige och tillfälligt på barlastplatser längs norrlandskusten. I Stockholms gränder fanns den kring förra sekelskiftet. Arten är kulturbunden och vill man främja den måste den skördas och sås årligen.

Förväxling mellan bymålla och andra mållor kan ske, framför allt med trädgårdsmålla *Atriplex hortensis*. Trädgårdsmålla har dock motsatta blad med V-formig framkant, medan

bymålla har spiralställda blad med U-formig framkant.

Mats Gothnier är glad för att frö från det sista vildväxande beståndet i Västmanland har grott i sina odlingar. Kanske de sätts ut i samband med Stockholms 750 års jubileum.

– Är manne bymållan en ansvarsart för staden – *urbicum* – en symbolart för stadens mångfald funderar Mats att den är en bra representant för de arter som finns tack vare staden, inte trots den.

Johan Samuelsson

Foto: Mora Aronsson

Bymålla *Chenopodium urbicum* är ettårig och ca 50 cm hög. Öten blommar från juli till september och är vindpollinerad.

Hans Cronert och Sven-Erik Magnusson tog emot priset och fick varsin akvarell av Bo Mossberg. Naturvårdspriset gick till Kristianstad Vattenrike för "ett mångårigt och systematiskt arbete med att integrera våtmarkernas värden i Kristianstad kommuns verksamheter. Genom ett inspirerat samarbete mellan en mängd aktörer, under ledning av eldsjälarna Sven-Erik Magnusson och Hans Cronert, har Vattenriket blivit ett föredöme som nått internationellt erkännande."

Lavarna tillbaka i Stockholms innerstad!

Minskade svavelutsläpp har gett lavar möjlighet att överleva i stadsmiljö.

Vid en studie 2001 i Stockholm hittades totalt 27 lavararter på träd. Det kan jämföras med en studie gjord av Skye 1968. Då var Stockholms innerstad en lavöken och endast två arter (blåslav, trädgrönelav) hittades, varadera på ett fåtal ställen. Numera har praktiskt taget varje träd lavar på sig. Detta beror framförallt på att svavedioxidhalten i luften kraftigt sänkts sedan 1960-talet. Det här är oerhört glädjande och visar att ambitiösa åtgärder för att förbättra miljön verkligen ger goda resultat för den biologiska mångfalden.

Nu kan man på flera platser hitta skägglav, något som man på 1960-talet fick åka minst 10 km från centrum för att kunna se. Totalt inventerades två provtyper vardera på 11 x 11 cm på 104 alm- respektive ekträd. Provytorna var alla placerade 150 cm ovan markytan. Att just dessa trädslag valdes beror på att alm räknas som ett rikbarksträd medan ek är ett fattigbarksträd.

Något överraskande skiljde sig inte antalet funna arter mellan de två trädslagen. Träden fanns i parker på Kungsholmen, Norrmalm och Södermalm. Resultaten jämfördes med naturreservatet Västerängsudd i Sigtuna. Fortfarande är dock detta referensområde betydligt artrikare och har en högre frekvens lavar så helt återställd är inte lavfloran inne i Stockholm. Dessutom är andelen kvävegynnade lavar betydligt större i Stockholm än i Västerängsudd. Kväveutsläppen är fortfarande mycket höga och har inte alls minskat i samma takt som svavelutsläppen. Det märks på lavfloran där en hög andel av lavarna i Stockholms innerstad är kvävegynnade.

Ett fortsatt arbete med att minska kväveutsläppen är alltså viktigt om vi ytterligare vill förbättra Stockholmsluften men för detta behövs en politisk vilja att kräva åtgärder mot biltrafiken eftersom det är den som svarar för den största delen av kväveutsläppen.

**Anna Lagerquist
Göran Thor**

ArtDatabankens Naturvårdspris Vattenrike prisat

Nära kontakt med markägare och ett gott samarbete med hundratals privatpersoner och en mängd organisationer i bygden har gjort våtmarken betydelsefull och tillgänglig för människorna.

Att Kristianstads Vattenrike fick ArtDatabankens Naturvårdspris har uppmärksammats mycket regionalt och lokalt.

- Man märker redan att denna nationella utmärkelse har entusiasmerat ännu fler att engagera sig för Vattenriket, berättar Sven-Erik Magnusson.

Området täcker Helgeåns avrinningsområde inom Kristianstads kommun. Där finns stora värdefulla strandängar, sjöar, bäckar och skogar. Verksamheten har skapat goda förutsättningar för djur och växter samtidigt som befolkningen har fått nya ögon för våtmarken.

Det breda grepp man har antagit med information, utställningar, exkursioner, lokal förankring samt en god organisation bäddar för att Vattenriket förblir en permanent verksamhet långt in i framtiden.

Läs mer på hemsidan:
www.vattenriket.kristianstad.se

Johan Samuelsson

ArtDatabanken

ArtDatabanken är en särskild enhet inom SLU, gemensam med Naturvårdsverket.

ArtDatabankens utåtriktade verksamhet består bl.a. av böcker, informationsmaterial och den årliga konferensen Flora- och faunavård.

Kontaktperson:

Johan Samuelsson
Box 7007
750 07 Uppsala

www.ArtData.slu.se

E-post

Johan.Samuelsson@ArtData.slu.se

Mångfaldskonferensen 2002

Kulturell mångfald möter biologisk mångfald

Finns det en specifik svensk natursyn och skiljer den sig från invandrade gruppers syn på naturen? Kan naturvärden spela en roll i integrationsprocessen?

Det svenska samhället är idag att betrakta som mångkulturellt. Olika kulturella grupper förhåller sig till och nyttjar naturen olika. Hur ser detta förhållande ut i Sverige? Frågan är av stor betydelse eftersom det svenska samhället satsar stora resurser på naturvård och områdesskydd. Samtidigt har vi åter igen börjat satsa på den sociala naturvärden, vi skall vistas i och nyttja naturen. Hur kan det svenska samhället motivera de avsatta resurserna till naturvärden om det finns människor som inte tycker att detta är viktigt eller som inte har fått chansen att upptäcka denna tillgång?

Årets mångfaldskonferens belyser kopplingen mellan naturvård och integration. Målet är att samla forskare, naturvårdare, de som arbetar med integrationsfrågor och invandrarorganisationer för att skapa en gemensam plattform för vidare diskussioner om integration och naturvård. Den kulturella mångfalden möter den biologiska mångfalden. Under konferensens första dag hålls föredrag och seminarier som tar upp olika aspekter på kopplingen mellan integration och naturvård. Andra dagen ägnas åt exkursioner arrangerade av Region Skåne.

Tid och Plats: 17-18 oktober på Börshuset, Malmö

Konferensavgift:	17/10:	18 00 kr exkl moms	2 250 kr inkl moms
	17-18/10:	2 100 kr exkl moms	2 625 kr inkl moms
	Middag 17/10:	360 kr exkl moms	450 kr inkl moms

Avgiften inkluderar kaffe och lunch båda dagarna. För anmälningar efter den 10 september debiteras en tilläggsavgift på 400 kr + moms.

Anmälan: Görs skriftligen via post, fax eller direkt på konferensens hemsida och bör vara konferenssekretariatet tillhanda senast den 10 september 2002. Program och anmälningsstalong kan hämtas på konferensens hemsida eller beställas hos konferenssekretariatet.

Bekräftelse: Bekräftelse på anmälan och hotellbokning samt faktura sänds till alla deltagare 2-3 veckor innan konferensen.

Avbokningsregler: Anmälan är bindande men kan överlåtas till en annan person. Ett eventuellt byte måste meddelas skriftligt till konferenssekretariatet. För avbokning 30-14 dagar före konferensen debiteras halv konferensavgift. För avbokning senare än 14 dagar före konferensen debiteras full avgift.

Logi: Hotellrum har förbokats på ett antal centrala hotell i Malmö. Logi bokas på anmälningsstalongen.

Hemsida: www-conference.slu.se/mangfald

Frågor: Frågor om praktiska arrangemang och anmälan ställs till konferenssekretariatet: Akademikonferens, Box 7059, 750 07 Uppsala, tel: 018-67 22 90, fax: 018-67 35 30, e-post: mangfald@slu.se.

Frågor om programinnehållet besvaras av Malin Almstedt@cbm.slu.se eller Sonja Jansson@nvb.slu.se

Frågor om exkursionerna besvaras av Anna Avilov, Region Skåne, Anna.Avilov@skane.se

Program

Torsdag 17 oktober

9.00-9.20	Landshövdingen Bengt Holgersson välkomnar
9.20-10.00	Varför kulturell mångfald och biologisk mångfald? Torbjörn Ebenhard, Centrum för biologisk mångfald, Uppsala
10.00-11.45	Paneldiskussion – Finns det en specifik svensk natursyn och skiljer den sig från invandrade gruppers syn på naturen? Claus Helweg Ovesen, Skov- og naturstyrelsen, København, Danmark Gareth Lewis, Stiftelsen Barnens landskap, Lund

Masoud Kamali, Centrum för multietnisk forskning, Uppsala universitet
Christer Nordlund, Institutionen för historiska studier Umeå universitet
Ola Jennersten, Världsnaturfonden.

11.45-13.00 LUNCH

13.00-14.15 Parallella seminarier

1. *Naturen som mötesplats*

Thomas Hansson, Länsstyrelsen i Skåne län

Sven-Olov Borgegård, Ekologiplan, Västerås

2. *Tillgång och tillgänglighet till naturen*

Claus Helweg Ovesen, Skov- og naturstyrelsen, København, Danmark

Anders Ekstrand, Region Skåne, Kristianstad

3. *Allemansrätten – hur når vi ut?*

Klas Hjelm, Svenska Naturskyddsföreningen

Masoud Kamali, Centrum för multietnisk forskning, Uppsala universitet

4. *Vem är svensk naturvård till för?*

Ola Jennersten, Världsnaturfonden

Gareth Lewis, Stiftelsen Barnens landskap, Lund

5. *Landscape perception – ethnical and cultural differences?*

Terry Hartig, Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet

Clare Rishbeth, Department of Landscape, University of Sheffield, UK

14.15-14.45 KAFFE

14.45-16.00 Parallella seminarier (samma som ovan)

16.00-16.30 FRUKTPAUS

16.30-17.00 Sammanfattning

Urban Emanuelsson, Centrum för biologisk mångfald, Uppsala

19.00 Konferensmiddag

Fredag 18 oktober

Exkursion 1: Att tillgängliggöra naturen

Exkursion till två av de mest besökta rekreatiomsområdena i Skåne. I Bokskogen Trup, möter Malmö Naturskola storstadsbarnen. Här får vi ta del av några av naturskolans tankar om hur man förmedlar budskapet om naturen. Möt också Naturskolan på persiska och biodling i makedonsk tappning. Region Skånes Naturdagarskåneleden och ban-ken och andra naturprojekt som vänder sig till barn, funktionshindrade ungdomar och invandrare diskuteras på Snogeholm söder om Sjöbo.

Exkursion 2: Rekreation i stads- och tätortsnära natur

Exkursion till stads- och tätortsnära natur i Öresundsområdet med exempel på integrationsarbete och andra sociala aspekter. Vi besöker spännande miljöprojekt i den invandrartäta stadsdelen Augustenborg i Malmö samt diskuterar detaljplanering och friluftsliv i några av Malmös välbesökta rekreatiomsområden. Lunds kommun och Friluftsfrämjandet är värdar på Skrylle utanför Lund. Här arbetar man intensivt för att öka områdets tillgänglighet och anpassa det till olika samhällsgruppers behov. Den andra delen av dagen tar oss över Öresundsbron till tätortsnära naturområden i och omkring Köpenhamn och vi besöker bl.a. Køge Bugt Strandpark och Vestsøen. Områdesförvaltare och sakkun-niga från Skov- og naturstyrelsen och Københavns kommun guidar

Foto: Håkan Sandbring

Som utflykt för de som vill stanna kvar över helgen i Malmö rekommenderas Falsterbo, ett naturskönt område känt för sitt rika fågelliv.

DIVERSE

FRÅN CENTRUM FÖR BIOLOGISK MÅNGFALD

Nytt regeringsuppdrag för CBM

Miljödepartementet har gett CBM i uppdrag att utreda Sveriges genomförande av följande delar av konventionen om biologisk mångfald:

1. Främmande arter och genotyper (artikel 8h)
2. Traditionell kunskap för bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald (artikel 8j)
3. Biologisk mångfald i miljökonsekvensbeskrivningar (MKB).

Detta är tre känsliga delar av konventionen som successivt har utvecklats under de olika partsmöten som har hållits sedan mötet i Rio 1992. Utredningen ska vara klar 1 november 2003.

Tysk motsvarighet till CBM öppnat

Den tyska myndigheten för livsmedels- och jordbruksfrågor inrättade under våren ett informationscentrum för biologisk mångfald. Det är före detta informationscentrat för genetiska resurser som under åren alltmer har inriktats mot bevarande av biologisk mångfald. Nu har det döpts om till Informationszentrum Biologische Vielfalt = IBV. Man poängterar att naturvård är en viktig uppgift för de areella näringar som nyttjar landets biologiska resurser och att man måste sträva efter ett hållbart nyttjande både vad gäller vilda och domesticerade resurser. IBVs uppgift är att informera och underlätta forskning kring biologisk mångfald och dess nyttjande.

Nära skogar mest populära

Skogar som ligger inom promenadavstånd från den egna bostaden är populära utflyktsmål. När avståndet mellan bostad och närmaste skogsområde överskrider två kilometer minskar antalet skogsbesök drastiskt. Resultaten grundar sig på en brevenkät om friluftsliv gjord av Lisa Hörnsten, SLU. Hennes avhandling beskriver också hur svenskar relation till naturen har förändrats över en tjugooårsperiod. Den visar att svenskar fortfarande har en nära relation till naturen, men idag används skogen mer för rekreation och mindre för bärplockning än för tjugo år sedan.

Stadsskogar i EU-fokus

Ett europeiskt kompetenscentrum för urbant skogsbruk öppnades för mellit i januari 2001. Det är SLU-institutionerna för landskapsplanering resp. sydsvensk skogsvetenskap som tillsammans med det danska "Center for Skov Landskab og Planlægning" ska leda centrals forskning om användning, planering, utformning och förvaltning av skog och strövmråden kring våra samhällen. Ett av de större problemen för planerarna är att ta reda på vilka skogar som allmänheten vill ha. Genom GIS-teknik kan man åskådliggöra olika förslag, så att användarna lättare kan värdera dem. Men datateknik kan inte ersätta den personliga kontakten vid möten mellan skogens användare och förvaltare.

Läs mer i Gröna Fakta 1/01 "Form och design i skötsel av stadens skog" från Movium, SLU.

Källa: Notiser från SLU

CBMs personal

Adress: CBM, Box 7007, 750 07 Uppsala

	Telefon
Malin Almstedt	018 - 67 21 35
Veronika Areskoug	018 - 67 21 35
Åke Berg	018 - 67 26 24
Åsa Berggren	018 - 67 22 61
Anna Burman	070 - 314 67 10
Torbjörn Ebenhard	018 - 67 22 68
Urban Emanuelsson	018 - 67 27 30
Mats Höggren	018 - 67 13 93
Eva Jansson	040 - 41 52 15
Sonja Jansson	018 - 67 22 63
Johnny de Jong	018 - 67 10 71
Katarina Perälä	018 - 67 22 60
Ulla-Britt Petersson	018 - 67 34 12
Börge Pettersson	018 - 67 27 44
Carl-Gustaf Thornström	018 - 67 27 17
Håkan Tunón	018 - 67 25 91
Jens Weibull	040 - 41 55 31

Telefax: 018 - 67 35 37

E-post

Malin.Almstedt@cbm.slu.se
Veronika.Areskoug@cbm.slu.se
Åke.Berg@nvb.slu.se
Åsa.Berggren@cbm.slu.se
Anna.Burman@cbm.slu.se
Torbjorn.Ebenhard@cbm.slu.se
Urban.Emanuelsson@cbm.slu.se
Mats.Hoggren@cbm.slu.se
Eva.Jansson@cbm.slu.se
Sonja.Jansson@nvb.slu.se
Johnny.de.Jong@cbm.slu.se
Katarina.Perälä@nvb.slu.se
Ulla-Britt.Petersson@nvb.slu.se
Borge.Pettersson@cbm.slu.se
Carl-Gustaf.Thornstrom@cbm.slu.se
Hakan.Tunon@cbm.slu.se
Jens.Weibull@cbm.slu.se

Redaktion

Anna Burman, CBM
Håkan Tunón, CBM

Telefon 018 - 67 10 00 Telefax 018 - 67 35 37

E-post

Anna.Burman@cbm.slu.se

Ansvarig utgivare

Urban Emanuelsson, CBM

CBMs hemsida: www.cbm.slu.se

Tryck:

Reklam & Katalogtryck AB.4500 ex.
ISSN 1401-5064 © Biodiverse
Respektive författare står för innehållet i sina artiklar.

Prenumerationer

SLU Publikationstjänst, Box 7075,
750 07 Uppsala
Fax: 018 - 67 35 00, tel: 018 - 67 11 00
E-post: Publikationstjanst@slu.se